

A TALE TO BE CHANTED AND TOLD: ВИЛА „КЕМБРИЦ“ ЏЕЈМСА В. ВАЈЛСА НА СЕЊАКУ¹

ОГЊЕН ТУТИЋ

САЖЕТАК:

Рад је посвећен разматрању околности изградње и архитектуре виле Џејмса В. Вајлса у Темишварској улици бр. 12 на Сењаку, која је подигнута у периоду између 1925. и 1926. године, према пројекту инжењера Слободана Крајцера. Конципирана у стилу академизма, реализована је као репрезентативна градска вила у време када је конституисање Дедиња, Топчидерског брда и Сењака, као резиденцијалних зона високог стандарда породичног становања – било у зачетку. Посебна пажња поклоњена је чињеници да је вила подигнута за Џејмса В. Вајлса, професора са Универзитета у Кембриџу, лектора за енглески језик и књижевност на Универзитету у Београду, који се, у међуратном периоду, истакао својим активним деловањем у Краљевини СХС и као први преводилац *Горској вијеници* Петра Петровића Његоша на енглески језик. Краљевски пар – краљ Александар Први и краљица Марија одликовао га је Орденом Св. Саве. Сопственик сењачке виле, која је понела назив вила „Кембриџ“, припадао је међуратној култури развијеног српско-британског пријатељства, предано радећи на креирању културних веза између два народа.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Џејмс В. Вајлс, Сењак, вила, српско-британско пријатељство, 'Горски вијеници'*

ABSTRACT:

This paper discusses the circumstances of the construction and architecture of the villa of James W. Wiles at Temišvarska 12 on Senjak, which was built between 1925 and 1926 according to the project of engineer Slobodan Krajcer. Conceived in the style of Academicism, it was realized as a representative city villa at a time when the establishment of Dedinje, Topčidersko Brdo and Senjak as residential areas with high-level family dwellings was still in its infancy. Special attention has been paid to the fact that the villa was built for James W. Wiles, a professor from the University of Cambridge, who worked as a lecturer in English language and literature at the University of Belgrade. In the interwar period, Wiles stood out for his activities in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, as the first translator of Petar Petrović Njegoš's *Gorski Vijenac (The Mountain Wreath)* into English. The owner of the villa on Senjak, which was given the moniker 'Cambridge', belonged to an interwar culture of pronounced Serbian-British friendship, and strove to create and strengthen cultural ties between the two nations, being bestowed with the Order of St. Sava by the royal couple King Alexander I and Queen Maria for his efforts.

KEYWORDS: *James W. Wiles, Senjak, villa, Serbian-British cooperation, The Mountain Wreath*

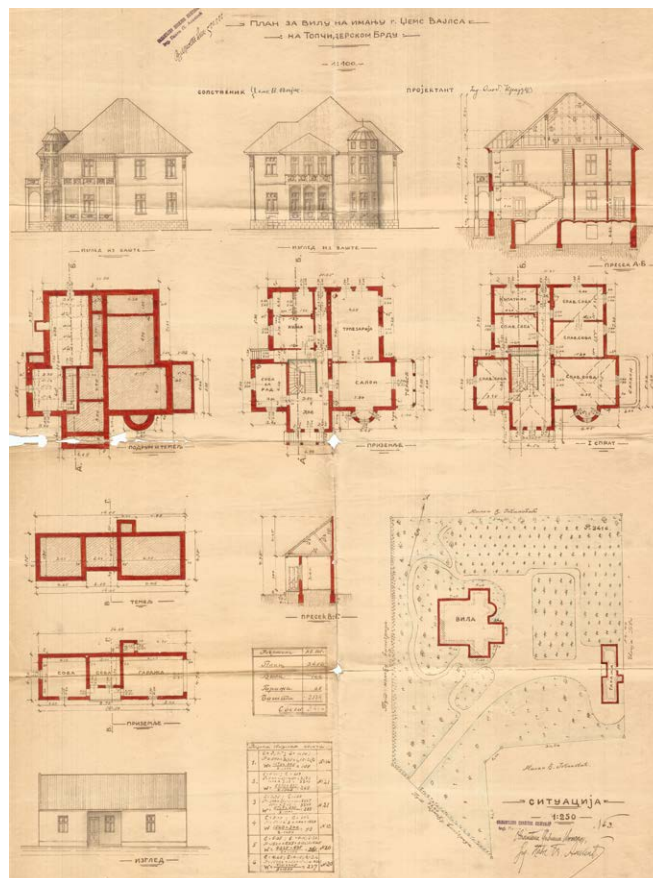
Упркос првим знацима формирања структуре насеља у другој половини 19. века, Сењак је и крајем 19. и почетком 20. века остао подручје доминантно обележено виноградима виђенијих Београђана с неколицином *лейих јосџоцких кућица* које се *јомаљају из зеленила од воћа и другоја дрвља*². Сва је прилика да је одлучујући подстицај за формирање насеља на овом месту дошао с развојем *Савске индустријске зоне* дуж Топчидерског друма, данас Булевара војводе Мишића, и оснивањем фабрика и то, најпре, Вајфертове пиваре и Монопола дувана, а потом и Фабрике жижица, Фабрике „Гојевац“, Парног млина и Државне маркарнице.³ Никола Трајковић у *Сјоменару о сџаром Београду* наводи да су први становници Сењака били сиромашни радници ових постројења те да, са гашењем фабрика, њихове једноставне приземне куће уступају место репрезентативним вилама угледних Београђана.⁴ Тај процес никада није окончан те Сењак и данас представља подручје обележено изразито хетерогеним градитељским фондом који повезује једноставне приземнице без архитектонских и културно-историјских вредности с најрепрезентативнијим примерима градских вила.

Период интензивног насељавања Сењака, испраћен динамичном градитељском активношћу усмереном, пре свега, ка изградњи репрезентативних стамбених објеката типа градских вила, започет је у међуратном периоду (1918–1941). У склопу реализације Генералног плана Београда из 1923–1924. године, подручје Сењака је 1927. године придружено Градском и грађевинском рејону града, а 1928. године донет је *Генерални рејулациони план за Сењак, Тојчидерско и Бањичко брдо и део око Ојшџинске циљане*.⁵ Посебан допринос концептуалној разради модела становања у овом делу Београда дао је општински архитекта Јан Дубови (1892–1969), који је, промовишући идеју о вртним градовима, оригинално развијену у делу британског урбанисте сер Ебенизера Хауарда [sir Ebenezer Howard, 1850–1928]; *To-Morrow: A Peaceful Path to Real Reform* (1898), у зборнику *Београд у јрошлостџи и садашњостџи* истакао *ширу јериферију града* којој припада и Сењак као подручје које ће бити *сво у зеленилу и јуно среће*.⁶

Посебан замах конституисању Сењака као резиденцијалне зоне високог стандарда породичног становања, дошао је са изградњом Дворског комплекса на Дедињу, на имању краља Александра Првог Карађорђевића (1888–1934), у периоду између 1924. и 1936. године.⁷ Уз Дедиње и Топчидерско брдо, Сењак постаје зона интензивног изграђивања у оквиру које се подижу репрезентативни резиденцијални објекти типа градских вила у природи (*villa suburbana*) за високе државне чиновнике, представнике највиших слојева друштва и друге имућније Београђане – трговце, индустријалце, банкарне и припаднике интелектуалне и културне елите. У сенци *бујној зеленила, разјраној дрвећа воћки, сџарих ораха, високих шан-дудова и јабука широке круне*,⁸ налазиле су се виле Ђорђа Симића, политичара и дипломате, председника Владе Краљевине Србије (Вуковарска бр. 2)⁹, трговца Ђорђа Павловића (Васе Пелагића бр. 40)¹⁰, Раше Милошевића и др Драге Љочић (Јована Секулића бр. 1), Милана Стојадиновића, председника Владе Краљевине Србије и министара спољних послова (Милована Глишића бр. 3¹¹ и Булевар војводе Мишића бр. 69–71)¹², Боре Пајевића, потпредседника Београдске општине (Вуковарска бр. 4)¹³, пуковника Михаила Бодија (Симићева бр. 8)¹⁴, др Милана Радосављевића, гувернер Народне банке (Вуковарска бр. 1)¹⁵, Боривоја Кратохвила, прокуратора банке (Милована Глишића бр. 9)¹⁶, Мирка Банековића, директор фирме „Оделга“ (Жанке Стокић бр. 25)¹⁷, Славка Сиришћевића, директора фирме „Путник“ (Жанке Стокић бр. 29)¹⁸, рударског инжењера Михаила Којића (Жанке Стокић бр. 36)¹⁹, др Момчила Нинчића (Бањичких жртава бр. 6)²⁰, адвоката Обрада Симића (Бањичких жртава бр. 5а)²¹ и Аркадија Милетића (Пушкинова бр. 10)²², Стевана Карамате, геолога, професора и академика (Милована Глишића бр. 1)²³, Богдана, Димитрија и Павла Поповића (Пушкинова бр. 21)²⁴, сликара Младена Јосића (Пушкинова бр. 6)²⁵, Босе и Сташе Беложански (Ул. Жанке Стокић бр. 16–16а), глумца Драгољуба Гошића (Војводе Дојчина бр. 7)²⁶, Марице Поповић (Сењачка бр. 35)²⁷, Жанке Стокић (некада у Андре Николића бр. 1)²⁸ и др.

Управо у том периоду, на малом њуџу између улица Мајданске и Сењачке [...] у аџару ошћинине београдске, саграђена је вила „Кембриц“ за професора Џејмса В. Вајлса [James William Wiles, 1877–1950].²⁹ Данас на адреси Темишварска бр. 12, вила се налази на завојитом терену одређеном неправилним правцем простирања улице чиме су формиране специфичне амбијенталне карактеристике њене непосредне околине. Остварена је као слободностојећи објект у оквиру врта, с подрумом, приземљем и једним спратом.³⁰ Сачувана техничка документација, план темеља и подрума, приземља и спрата, сведоче о изузетној функционалности виле чији су витални простори намењени свакодневном функционисању власника били организовани око централно позиционираног хола са степеништем. Репрезентативни хол са степеништем водио је, у зони приземља, ка салону с трпезаријом, радној соби, тоалету и кујни с помоћним просторијама, односно, у зони спрата, ка неколицини спаваћих соба мање површине. Салон у приземљу и највећа соба на спрату поседују нишу оријентисану ка врту која се на дворишној фасади сагледава као ваљкаста кула наглашене вертикале, односно терасу и балкон на бочној фасади. Вили се приступало путем два улаза, главног конципираног у виду трема оријентисаног ка врту, и споредног, вероватно економског, уприличеног на бочној фасади и усмереног ка кујни с помоћним просторијама.

Функционална организација виле, сагледава се и на њеним фасадама које динамичном сменом истакнутих и повучених волумена одражавају њену развијену просторну организацију. Обликована је у складу с реминисценцијама на карактеристичну архитектуру пољских вила *suburbana* са идејом потпуног интегрисања с природом, тј. вртом који је окружује. Конципирана је у стилу академизма, са сведеном декоративном пластиком концентрисаном на угловима виле, око прозорских отвора и у поткровном венцу. Једноставно третирана фасадна платна која стоје у контрасту с рустиком сокла, подељена су плитко профилисаним кордонским венцем у зони одвајања приземља и спрата. Перфорирана су једноделним и двокрилним прозорским

Сл. 1. Пројекат виле и врта Џејмса В. Вајлса, Темишварска бр. 12, Сењак (извор: ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – VII-48-1926)

отворима са жалузинама који поседују декоративне потпрозорнике, допрозорнике и натпрозорнике. Углови виле акцентовани су плитким лезенама са зарезима који су изведени тако да творе утисак канелура. Посебан третман карактерише главну фасаду која је обликована истицањем ризалита у оквиру којег се налази улазни трем над којим је, у зони спрата, отворен балкон и ваљкасте куле издужене силуете са слепом куполом. Отворен ка врту у виду тролучне конструкције с парапетима орнаменталне декорације, трем поседује двострано оријентисано прилазно степениште. Као што је већ речено, над тремом је, у зони спрата, конструисан балкон са зиданом оградом која је изведена понављањем мотива парапета из приземља, чиме је остварен утисак хармоничне целине. Посебно обележје главне фа-

Сл. 2. Ойшійи изілед виле
(фотоірафија: Снежана Нејовановић)

саде представља кула издужених пропорција која је елевацијом, као и ритмом понављања прозорских перфорација, складно уклопљена у целину. На сачуваном плану, тј. цртежу фасаде, уочава се да је у највишој зони, у оквиру куполе којом је кула завршена, пројектован низ прозора који или нису изведени или су накнадно зазидани.

За разлику од виле која је, уз незнатна одступања очувана у аутентичном изгледу, волуменима, габариту и материјализацији, врт је у потпуности нарушен накнадном препарцелацијом. Међутим, на основу сачуване техничке документације, познате су нам његове оригиналне карактеристике.³¹ Ситуација показује да је посебна пажња поклоњена управо артикулацији врта који је чинио интегралну целину с вилом. Пројектован је у потпуности у маниру енглеских вртова³², са острвима неправилних основа испуњеним зеленилом и цвећем и системима вијугавих путева који су, рачвајући се без посебног реда, указивали на правце кретања између њих. Главна стаза којом је означен прилаз с пута, кретала се ка улазном трему пред којим је пројектовано једно веће острво у виду зелене оазе, рачвајући се ужим краком ка споредном, економском улазу, односно ширим краком ка гаражи. Конципиран је и реализован у потпуном одсуству симетрије, као карактеристично опросторење концепта питорескног врт,³³ у оквиру којег се, кроз слобод-

но бујање природе, најдоследније отеловила слобода духа.³⁴ Истоветним идеалима и узорима преузетим из културе енглеског вртног уређења, водио се и Атанасије Николић када је 1851. године започео уређење Топчидера као *народној раја* на подобије енглеских вртова с руинама,³⁵ евоцирајући примере европских аристократских вртова³⁶ у којима се сагледавају одјеци енглеског пејзажног сликарства које у 18. веку проналази инспирацију у заборављеним пределима дивље и неспутане природе.³⁷ У прилог специфичној култури становања на Сењаку, одређеној идејом о складном прожимању архитектуре и природе, сведочи и пример предметне виле која заузима површину од сто шездесет и четири метра квадратна, док су за врт остављена чак три хиљаде сто осамдесет и четири метра квадратна. Мада на пројекту нема уцртаних скулптура које су се налазиле у оквиру врта, претпостављамо да је скулптура дечака с палцем у устима, која је затечена у дворишту виле, аутентична и да је припадала оригиналном концепту.

Судећи према очуваним подацима, вила „Кембриџ“ саграђена је у периоду од средине августа 1925. и краја 1926. године, према пројекту инжењера Слободана Крајцера. О личности и архитектонском изразу инжењера Слободана Крајцера до сада није било речи у науци, те рад који је пред читаоцем представља први прилог познавању његовог опуса. Услед недостатка поузданих података, не можемо поуздано говорити о његовом пореклу, месту и времену рођења и школовања, при чему вила „Кембриџ“, којој је посвећен овај рад, представља његово једино познато остварење у Београду.³⁸ Са друге стране, на основу података које црпимо из оновремене периодике, може се закључити да је инжењер Крајцер обављао дужност чиновника при Министарству грађевина. У листу *Правда*, од 13. маја 1932. године, помиње се унапређење инжењера Крајцера указом *Њејовој Величанствија Краља, а на њредлој і. Министра грађевина*,³⁹ док се, у истом гласилу од 9. јуна 1932. године, дознаје да је био запослен у Техничком одељку Краљевске банске управе у Сарајеву.⁴⁰ Такође, током прве половине тридесетих година 20. века, вршио је и дужност шефа Тех-

Сл. 3. Улазни тирем
(фотографија: Снежана Нејовановић)

Сл. 4. Кула на њрочељу виле
(фотографија: Снежана Нејовановић)

ничког одељка Среског начелства у Беранама.⁴¹ На основу тога, закључује се да је током прве половине четврте деценије 20. века радио у градовима на територији Босне и Црне Горе, а 1936. године премештен је из Среског начелства у Љубовији у Технички одељак Среског начелства у Параћину.⁴² На основу тога се, истини за вољу, само делимично реконструише кретање инжењера Крајцера у служби Министарства грађевина, при чему његова основна делатност и пројектантска пракса нису познати.

Од посебног значаја за тему рада јесте чињеница да се, у звању грађевинског инжењера, Слободан Крајцер помиње у оквиру пописа овлашћених инжењера и архитеката Београдске инжењерске коморе 1926. године.⁴³ Наиме, из наведеног пописа сазнајемо да је инжењер Крајцер у то време имао пребивалиште у Београду, у Зориној улици бр. 56.⁴⁴ С обзиром на то да се у *Молби сојсџивеника Џејмса В. Вајлса Грађевинском одбору Ојшџине Београдске* наводи да је изградња виле „Кембриц“ довршена крајем 1926. године⁴⁵, поуздано се закључује да је инжењер Крајцер, у време трајања радова на изградњи виле, боравио у Београду.

Посебна културно-историјска вредност виле „Кембриц“ проистиче из чињенице да је пројектована и саграђена као породична вила професора Џејмса В. Вајлса. Џејмс В. Вајлс рођен је 1877. године у Кембриџу, где је, на престижном Универзитету, стекао звање *master of arts*.⁴⁶ Вршио је дужност секретара Школе краља Едварда у Бирмингему све до 1913. године, када се сели у Краљевину Србију, где је прихватио место лектора за енглески језик на Филозофском факултету Универзитета у Београду. На том месту, наследио је Дејвида Лоа [David Halyburton Low], који је први вршио ту дужност почевши од 1907. године.⁴⁷ Током Првог светског рата, служио је као добровољац, капелан при српском друштву Црвеног крста у Великој Британији и био један од оснивача фонда *Serbian Relief*⁴⁸, учинивши *мноџо за наше заробљенике и рањенике*. Заинтересован за српско поднебље, културу и књижевност, Вајлс је продубио своје фасцинације током рата, када му је, како је сам забележио, један млади српски официр недалеко од Једрена, изговорио стихове Петра Петровића Његоша, *У добру је лако добар биџи, на муџи се џознају јунаџи*⁴⁹.

Сл. 5. Изглед са дворишне сйране
(фотографија: Снежана Нејовановић)

Сл. 6. Улазни шйрем, дейаљ
(фотографија: Снежана Нејовановић)

Интересовање за српску народну поезију и ауторску књижевност, Вајлс је испољио кроз своју преводилачку делатност те тако, његовом заслугом, у Лондону, у годинама пред свршетак и непосредно након окончања рата, појављују се преводи српске јуначке поезије (*Serbian Songs and Poems: Chords of Yugoslav Harp*, 1917, 1918. и 1922), приповетке *Први њућ с оцем на јућрење*, Лазе К. Лазаревића (*First Morning Service with the Father*, 1920) и спева *Смрћ Смаил-аје Ченјућа* (*The Death of Smail Aga*, 1920), Ивана Мажуранића. За своја прегнућа, како ратна тако и она у миру, фокусирана на предани преводилачки рад, Џејмса В. Вајлса је Орденом Светог Саве одликовала Влада Краљевине СХС.⁵⁰

У листу *Време*, од 16. фебруара 1930. године, читамо: *Џејмс В. Вајлс, осведочени је љријашељ нашеј народа. Он је њо њоказао како за време рајња, њако и за време мира. [...] љрофесор Вајлс је изабрао Јућславију за своју друћу домовину и већ неколико љодина живи у својој вили у Тојчигеру...*⁵¹ Управо у вили „Кембриц“, којој је посвећен овај рад, 1930. године, Џејмс В. Вајлс је извео свој најзначајнији преводилачки подухват, преведећи на енглески језик *Горски вијенац* (*The Mountain Wreath*) Петра Петровића Његоша.⁵² Посвећен краљу Александру Првом Карађорђевићу и краљици Марији, превод је почињао пригодним стиховима песника Алфреда Тенисона [Alfred Tennyson, 1809–1892] посвећеним Црној

Гори – *о најмањи народе на свеју, љрубо сйесани љресйолу Слободе*⁵³. За овај подухват, Вајлс је именован за почасног грађанина Цетиња.⁵⁴ Чињеница да је овај превод настао управо у вили „Кембриц“ на Сењаку, у којој се одвијао живот и стваралаштво Џејмса В. Вајлса, чине ово место знаменитим и вишеструко значајним за српско-британску, односно југословенско-британску политику пријатељства. Својим преводилачким и хуманитарним радом, доприносом у области образовања, као и предавањима и догађајима пуним пијетета ка овдашњој култури, које је организовао у Београду, Џејмс В. Вајлс се истакао као једна од кључних личности за развијање међуратне сарадње на пољу културе, као и српско-британског пријатељства. Пензионисао се 1940. године, а 1950. године преминуо у Сарију, Велика Британија. Сва је прилика да је боравио и живео у вили до 1939/1940. године, те да се након смрти супруге Луизе, вратио у отаџбину.⁵⁵

***

Вила „Кембриц“, данас у Темишварској бр. 12 на Сењаку, очувана у свом аутентичном изгледу, представља вредно ауторско остварење и значајни је сведок времена у којем је саграђена. Конципирана у маниру карактеристичних пољских вила *suburbana*, вила сажима путеве обликовања Сењака као репрезентативне зоне високог стандарда породичног становања и сведочи о аутентичним квалитети-

Сл. 7. Скулптура дечака с њалицем у устима у дворишту виле
(фотографија: Снежана Његовановић)

ма урбаној еџоџизма овог градског подручја. Како је већ речено, поред вредне архитектуре која показује највиши степен уважавања спрам простора на којем настаје, посебан квалитет виле представљао је пџторескни врт који је сопственику могао представљати транспоновани комад завичаја, односно просторну мџрослику Кембрица усред Београда.

Мада не постоји довољно материјала како би се шире сагледала и истражила пројектантска делатност инжењера Слободана Крајцера, према чијем пројекту је саграђена вила „Кембриц“ на Сењаку, његово једино познато дело осветљава га као талентованог грађевинског инжењера, који је, како пројектом објекта тако и пројектом врта, умео да

искористи карактеристике амбијента, креирајући целину која афирмише концепт прожимања архитектуре и природе. Свакако, треба имати на уму да су важног одјека у изгледу виле и врта могли имати специфични захтеви сопственика који би могао бити и потенцијални идејни творац концепта који је инжењер Крајцер реализовао.

Напоследку, посебно ваља истаћи шири културно-историјски значај објекта који се не сагледава искључиво кроз његову архитектуру и специфичну просторну организацију виле и врта који је окружује. Он се посебно јасно ишчитава из важне друштвене улоге коју је Џејмс В. Вајлс одиграо у српској и београдској средини у периоду између 1913. и 1939/1940. године. Истовремено, културно-историјска вредност виле, у великој мери је одређена чињеницом да је управо у њој лоцирано место настанка најстаријег превода *Горској вијенца* Петра Петровића Његоша на енглески језик. Дакле, својом архитектуром, непосредним амбијентом, функцијом и ширим друштвеним значајем, вила „Кембриц“ посебно се издваја у оквирима развоја српске међуратне архитектуре, културе становања на Сењаку, али и као културно-историјски топос развијене културе српско-британског пријатељства.

Огњен Љ. Тутић,
историчар уметности, докторанд,
Историјски институт Београд
ognjen.tutic@iib.rs

НАПОМЕНЕ:

- 1] Наслов је изведен из осврта који је Џејмс В. Вајлс, у оквиру свог превода *Горској вијенца* Петра Петровића Његоша на енглески језик, начинио о српској средњовековној култури и народној поезији истакавши да *Србија осџаје љрича, љрича коју џтреба љевати и љричати*. Реч је, заправо, о цитату ерла Роберта Литона [Earl Robert Lytton, 1831–1891], који је под псеудонимом Овен Мередит [Owen Meredith] објављивао импресије и преводе српске народне поезије у другој половини 19. века (Кољевић 1978).
- 2] Карић 1887: 677.
- 3] Вуксановић-Мацура 2014.
- 4] 1950: 184.
- 5] Мацура-Вуксановић 2014.
- 6] Дубови 1927: 102.
- 7] Бабац и др. 2012; Борић 2016.
- 8] Трајковић 1950: 185.
- 9] Вила „Миомир“, једна од најстаријих вила-летњиковаца на подручју Сењака, подигнута је за Ђорђа Симића 1881. године, а њени потоњи власници су били Подунавско трговачко акционарско друштво и Стеван Карамата, за чије потребе је вила и адаптирана према пројекту инжењера Винка Ђуровића, вид. ИАБ, ОГБ, ТД, Ф –XXV-12-1922.

- 10] Вила Ђорђа Павловића подигнута 1896. године према пројекту сопственика, у којој је преминуо краљ Петар Први Карађорђевић, проглашена је за непокретно културно добро – споменик културе под називом „Кућа краља Петра I Карађорђевић“, Одлука о утврђивању (*Сл. лист Ђрага Београда*, бр. 26/92).
- 11] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – II-12-1927.
- 12] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – XIII-15-1936; Просен 2006; Путник Прица 2021.
- 13] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – XII-22-1922.
- 14] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – VIII-7-1929.
- 15] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – III-16-1930.
- 16] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – XIX-17-1937; Туцић 2008.
- 17] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – XV-9-1929.
- 18] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – IV-24-1931.
- 19] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – XV-33-1933; Тошева 1998.
- 20] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – VII-5-1924.
- 21] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – 12-25-1927; ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – IX-22-1931.
- 22] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – III-23-1937; Просен 2001.
- 23] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – XVI-6-1933.
- 24] Вила саграђена и посебно прилагођена раду истакнутих београдских интелектуалаца прве половине 20. века, књижевног критичара и естетичара Богдана Поповића (1863–1944), државника и посланика Димитрија Поповића (1866–1940) и историчара књижевности Павла Поповића (1868–1939), проглашена је за непокретно културно добро – споменик културе, Одлука о утврђивању (*Сл. гласник РС*, бр. 51/15); ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – XII-46-1932; XXVII-11-1936.
- 25] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – XX1-20-1940; Путник Прица 2021.
- 26] Вила глумца Драгољуба Гошића представља непокретно културно добро – споменик културе, Одлука о утврђивању (*Сл. гласник РС*, бр. 32/01); Милашиновић Марић 2001.
- 27] Вила глумице Марице Поповић у Београду представља непокретно културно добро – споменик културе, Одлука о утврђивању (*Сл. гласник РС*, бр. 51/13); Просен 2006.
- 28] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – V-31-1928.
- 29] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – VII-48-1926.
- 30] *Истио*.
- 31] *Истио*.
- 32] Више о феномену *енглеској врћи*, који се развија у 17. веку да би током 18. века постао носећи европски концепт вртног уређења, вид. Gloag 1906; Hunt 1986; 2002; Hunt and Willis 1988; Wellman-Aron 2001. Енглески врт се, посебно у делу Хораса Волпола [Horace Walpole, 1717–1795], глорификује као природни чиме се, кроз форме вртног дизајна и хортикултуре, транспонује концепт енглеског парламентаризма и слободе нације насупротив концепту *француској врћи*, који је, оличен на примеру Версаја, схваћен као врхунац антагонизације и артифицијелизације природе: Walpole 1995.
- 33] Питорескно (франц. *pittoresque*) – слици налик, једна је од доминантних естетских категорија која је обликовала културу 18. века у Европи: Hunt 1989. С. Брајовић и Т. Бошњак истичу да се кроз призму термина *питорескно*, који је дефинисао Роже де Пиј [Roger de Piles, 1635–1709], у свом утицајном делу *Курс сликарства*, целовито сагледава укупна естетика 18. века у Европи (2010: 93).
- 34] Walpole 1995; Више о концепцији француских вртова, вид. Wiebenson 1978.
- 35] Митровић 2019.
- 36] Вероватно најбољи пример представља *Чизвик хаус* (*Chiswick House*), из 1725–1738. године, с типичним енглеским вртом формираним око неопаладијанске виле, према концепту који развија сликар Вилијам Кент [William Kent, 1685–1748].
- 37] Као један од кључних утемељивача естетике питорескног у енглеском пејзажном сликарству, издваја се Вилијам Гилпин [William Gilpin, 1724–1804], англикански свештеник, сликар, писац и теоретичар уметности који серијом акварела и цртежа у тушу објављених у оквиру дела *Посматрање реке Ва* (*Observations on the River Wye and several parts of South Wales, etc. relative chiefly to Picturesque Beauty; made in the summer of the year 1770, 1782*) *ошкрива* дивљу и неспутану природу енглеског тла: Barbier 1963.
- 38] У оквиру *Картиошке житеља Ђрага Београда и Земуна* Историјског архива у Београду чува се једна пријава која гласи на име Слободана Крајцера рођеног у Осијеку 8. јула 1892. године, од оца Фрање и мајке Марије. Међутим, услед немогућности ишчитавања поља у оквиру којег је забележено његово занимање као и чињенице да је пријављен у Београду тек 20. октобра 1942. године, нисмо у прилици да га поуздано идентификујемо као инжењера који је пројектовао вилу у Темишварској бр. 12 на Сењаку.
- 39] *Правда*, 13. мај 1932: 9.
- 40] *Правда*, 09. јун 1932: 8.
- 41] Жуњић 2019.
- 42] *Одјеци*, 31. мај, 1–2. јун 1936: 2.
- 43] *Време*, 10. јун 1926: 10.
- 44] *Истио*.
- 45] ИАБ, ОГБ, ТД, Ф – VII-48-1926.
- 46] *Правда*, 26. децембар 1936: 4.
- 47] Rasulić 2018.
- 48] Бјелајац 2022.
- 49] Кољевић 1997.
- 50] Бјелајац 2022.
- 51] *Време*, 16. фебруар 1930: 6.
- 52] У току 1930. године, у Лондону су се појавила два издања Вајсловог превода, са уводом преводиоца и предговором Владете Поповића. Издање је доживело репринт 1970, а потом и 1978. године, с предговором Вида Латковића: Кољевић 1997.
- 53] *Истио*.
- 54] *Време*, 27. јул 1930: 2.
- 55] Бјелајац 2022.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бабац, Д. и др.** (2012), *Дворски комплекс на Дединју*, Београд: Завод за уџбенике.
- Barbier, P. C.** (1968), *William Gilpin: his drawings, teaching, and theory of the picturesque*, Oxford: Clarendon Press.
- Бјелајац, Б.** (2022), Џејмс Вајлс – 27 година у служби Библији и Србији, *Religija i tolerancija* 38 (Београд): 325–335.
- Борић, Т.** (2016), *Стиварање прошлости: Дворски комплекс династије Карађорђевић у светлости обнове средњовековља*, у: Византијско наслеђе и српска уметност III: Замишљање прошлости и перцепција средњовековља у српској уметности XVIII–XXI века, ур. Л. Мереник, В. Симић и И. Борозан, Београд: Српски комитет за Византологију: ЈП „Службени гласник“: Византолошки институт САНУ.
- Брајовић, С. и Бошњак, Т.** (2010), Парк на језеру Ибера Робера у Народном музеју у Београду, *Зборник за ликовне уметности Мајице српске* 38 (Нови Сад): 79–96.
- Gloag, M. R.** (1906), *A Book of English Gardens*, New York: The Macmillan Company.
- Дубови, Ј.** (1927), *Будући велики Београд*, у: Београд у прошлости и садашњости, Београд: Штампарија Туцовић: 98–103.
- Жунић, С.** (2019), *Архитектура у Црној Гори 1918–1941*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- Вуксановић-Мацура, З.** (2014), *Генерални план Београда 1923: Компарација планираног и оствареног*, докторска дисертација, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет.
- Карић, В.** (1887), *Србија: опис земље, народа и државе*, Београд: Краљевско-српска државна штампарија.
- Кољевић, С.** (1978), Наше јуначке песме у енглеској и америчкој критици, *Пушчеви речи* (Сарајево): 299–304.
- Кољевић, С.** (1997), Његош у англосаксонској култури, *Ријеч*: часопис за науку о језику и књижевност III-2, (Никшић): 5–40.
- Милашиновић-Марић, Д.** (2001), *Архитектура Јан Дубови*, Београд: Задужбина Андрејевић.
- Митровић, К.** (2019), *Тойчигер: Двор кнеза Милоша Обреновића*, Београд: Историјски музеј Србије.
- Просен, М.** (2001), Прилог познавању београдског опуса Григорија И. Самојлова, *Наслеђе III* (Београд): 89–104.
- Просен, М.** (2006), Градитељски опус архитекте Александра Ђорђевића (1890–1950), *Наслеђе VII* (Београд): 167–203.
- Путник Прица, В.** (2021), *Стамбена архитектура Београда 1918–1941*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: Универзитет у Београду – Филозофски факултет.
- Rasulić, K.** (2018), *Nine Decades of the English Department at the University of Belgrade*, in: *British-Serbian Relations from the 18th to the 21st Centuries*, ed. G. S. Marković, Belgrade: FPN: Centre for British Studies: Zepther Book World.
- Тошева, С.** (1998), *Бранислав Којић*, Београд: Грађевинска књига.
- Трајковић, Н.** (1984), *Споменар о старом Београду: старо хроника о старом Београду*, Београд: Слобода.
- Туцић, Х.** (2008), Дело архитекте Војина Симеонића између два светска рата, *Наслеђе IX* (Београд): 155–178.
- Hunt, D. J.** (1986), *Garden and Grove: The Italian Renaissance Garden in the English Imagination: 1600–1750*, London and Melburn: J. M. Dent & Sons Ltd.
- Hunt, D. J.** (1989), *The Figure in the Landscape: Poetry, Painting and Gardening During the Eighteenth Century*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Hunt, D. J.** (2002), *The Picturesque Garden in Europe*, New York: Thames & Hudson.
- Hunt, D. J. and Willis, P.** (1988), *The Genius of the Place: The English Landscape Garden 1620–1820*, Cambridge and London: The MIT Press.
- Walpole, H.** (1995), *The History of the Modern Taste in Gardening*, New York: Ursus Press.
- Wellman-Aron, B.** (2001), *On Other Grounds. Landscape Gardening and Nationalism in Eighteenth-Century England and France*, New York: State University of New York Press.
- Wiebenson, D.** (1978), *The Picturesque Garden in France*, Princeton: Princeton University Press.

ИЗВОРИ:

Историјски архив града Београда

Summary: OGNJEN TUTIĆ*A TALE TO BE CHANTED AND TOLD: JAMES W. WILES' VILLA CAMBRIDGE ON SENJAK*

In the period between 1925 and 1926, “on a small road between the faces of Majdanska and Senjačka”, the *Villa Cambridge* was built for Professor James W. Wiles according to the project of construction engineer Slobodan Krajcer. Conceived in a manner characteristic of Polish suburban villas, it was built as a free-standing villa within the framework of a landscape picturesque garden evocative of English gardens of the 18th century. The research presented here provides a more detailed analysis of the circumstances of the construction of the villa in question; both its architecture and the specifics of shaping its immediate surroundings in the form of a garden dominated by unfettered nature. It is set against the context of the development of the Senjak area, which, especially during the interwar era, grew into a zone of high-standard family housing where, in the shade of “lush greenery, branching fruit trees, old walnuts, tall mulberries and broad-crowned apples”, the construction of representative residential buildings in the form of suburban villas set in landscaped nature became popular. Such buildings were reserved for important government officials, members of the highest social strata, and other wealthier citizens of Belgrade; traders, industrialists, bankers and members of the intellectual and cultural elite. To that milieu also belonged Professor James W. Wiles, a lecturer in English language and literature at the University of Belgrade and a representative of the Biblical Society for the Balkans and South Asia, who, in the interwar period, distinguished himself through his activities in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes as an important representative of the advancement of Serbian-British friendship. Fascinated by Serbian culture, oral poetry and literature, Wiles translated into English the short story “The First Morning Service with Father” (*Prvi put s ocem na jutrenje*) by Laza K. Lazarevic and “The Death of Smail-aga Čengić” (*Smrt Smail-age Čengića*) by Ivan Mažuranić. At Villa Cambridge on Senjak, he undertook his most significant translation venture by translating Petar Petrović Njegoš’s “The Mountain Wreath” (*Gorski vijenac*) into English. At the same time, this paper represents the first contribution to the knowledge of the activities and architectural work of the engineer Slobodan Krajcer, whose oeuvre has remained unstudied to date.

Ognjen Lj. Tutić

Art Historian, PhD student
 Institute of History, Belgrade
 ognjen.tutic@iib.rs

List of Figures

- Fig. 1 Project for the villa and garden of James W. Wiles, Temišvarska 12, Senjak, IAB, OGB, TD, F – VII-48-1926
- Fig. 2 General appearance of the villa (photo: Snežana Negovanović)
- Fig. 3 Entrance porch (photo: Snežana Negovanović)
- Fig. 4 Tower on the villa’s frontage (photo: Snežana Negovanović)
- Fig. 5 View from the courtyard side (photo: Snežana Negovanović)
- Fig. 6 Entrance porch, detail (photo: Snežana Negovanović)
- Fig. 7 Sculpture of a boy sucking his thumb in the villa’s courtyard (photo: Snežana Negovanović)